

Dóbék Ágnes

Klimo György pécsi püspök és Koller József történész Janus Pannonius-kutatásai itáliai gyűjteményekben*

Bevezetés

Klimo Györgyöt 1751-ben nevezték ki Pécs püspökének, és haláláig, 1777-ig töltötte be hivatalát. Püspöksége alatt intézkedései a katolikus reformokat tükrözték, és meghatározók voltak az egyházmegye kulturális életére nézve: megújította a papképzést, a tanulókat korszerű olvasmányokkal látta el, jól képzett tanárokat bízott meg, nyomdát és nyilvános könyvtárat hozott létre.¹ A katolikus reformok között nagy hangsúlyt kapott a történeti kutatások előmozdítása; az egyház felelősségének érezte, hogy hozzájáruljon a történelmi műveltség megszerzéséhez.² Klimo követte ezt a törekvést, kulturális vállalkozásai közül kiemelkedik a forráskutatáson alapuló történetírás támogatása. Célja az egyházmegye múltjának megírása volt, a források feltárásával és rendszerezésével – a munka elkészítésével Koller Józsefet bízta meg. Klimo a történeti múlt feltárását eszközként is használta ahhoz, hogy az egyházmegye megkapjon olyan kiváltságokat, amelyeket egykor birtokolt, ilyenek a pécsi püspök pallium viselési joga és a Nagy Lajos király alapította egyetem újbóli felállítása.

A történelmi és irodalmi források beszerzése az 1760-as évek elejétől foglalkoztatta aktívan a püspököt. A kéziratok összegyűjtésében kezdetben Koller József segítette, akit pécsi tanulóévek után küldött Bécsbe, hogy ott a könyvtárakban elkészítse a vonatkozó források másolatát. Később római ágense, Paolo Bernardo Giordani csatlakozott a kéziratok felkutatásához. A forrásgyűjtésben fordulatot jelentett Koller 1766-os itáliai útja. Egy évet töltött Rómában, a forráskiadáshoz

* A tanulmány elkészítését az NKFIH PD 142174. számú projektje és az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja tette lehetővé.

¹ Legutóbb: SZELESTEI Nagy László, *Klimo György püspök szerepe Muratori műveinek magyarországi terjesztésében* = Uő, *Klimo György püspök és kora – Egyház, művelődés, kultúra a 18. században*, szerk. Pohánka Éva, Szilágyi Mariann, Pécs, Pécsi Egyetemi Könyvtár, 2011, 70–85; SCHMELZER-POHÁNKA Éva, *A pécsi püspöki könyvtár története (1774–1945)*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, 2012; GÓZSY Zoltán, *A katolikus felvilágosodás és a papképzés kapcsolata = Vigilia*, 87(2022), 9, 767–773. DÓBÉK Ágnes, *Circulation of Books, Manuscripts, and Ideas between Hungary and Italy, Cultural Transfers in the Environment of György Klimo, Bishop of Pécs (1751–1777)* = *Cornova: revue České společnosti pro vyzkum 18. století* 14, 1(2024), 7–34.

² ROSA, Mario, *Settecento religioso, Politica della Ragione e religione del cuore*, Venezia, Marsilio, 1999, 158–159.

szükséges tanulmányokat folytatott és kéziratok másolatait készítette el. Ez idő alatt legfőbb pártfogója és tanítója Giuseppe Garampi, a Vatikáni Levéltár prefektusa és Tommaso Maria Mamachi, a Santa Maria sopra Minerva domonkos kolostor szerzetese, egyben a kolostorban működő Casanatense könyvtár vezetője. Koller hazatérte után élénk levelezés indult meg a pécsi vonatkozású, a római levéltárakban található források másolatainak elküldéséről. Gyakran Koller közvetítette Klimó kéréseit a római történészek és levéltárosok felé, azonban számos ügyben maga a püspök levelezett, haláláig irányította és anyagilag támogatta a kutatást.³ Koller munkája Klimó halála után, 1782–1812 között jelent meg nyolc kötetben, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum* címmel.⁴

A IV. kötet Janus Pannonius pécsi püspökségét dolgozza fel, Janus irodalmi munkásságára is kitér. A könyvben hivatkozott és kiadott forrásanyag beszerzése két szakaszra különül el: egy részét Klimó irányításával kutatták fel, majd ez a munka folytatódott a püspök halála után, amikor Koller gyűjtötte össze a még hiányzó anyagot Giuseppe Garampi közreműködésével és tanácsait követve. Klimó és Koller levelezésén keresztül rekonstruálhatjuk a forrásgyűjtés állomásait, módszereit, az abban résztvevő személyek kapcsolathálóját.⁵

Klimó első lépései a Janus-kutatásban: együttműködés Teleki Lászlóval

Klimó kiemelt figyelmet fordított Janus Pannonius *Celebratio nuptiarum Iacobi Balbi et Paulae Barbarae* (Klimóék az *Ad Franciscum Barbarum* címmel hivatkoztak rá) versének felkutatására, amely addig ismeretlen és kiadatlan volt. A kézirat beszerzéséről először Entz Géza tudósított, közölve Klimó és Karl Joseph von Firmian milánói székhelyű gróf levélváltását, amelyben a költemény lelőhelyéről értekeznek.⁶ Petrovich Ede további leveleket adott közre, amelyek a kézirat kuta-

³ „Ezt a művet néhai és tiszteletreméltó prelátusom, Klimó György püspök megbízásából írtam, aki ehhez a munkához nemcsak a szükséges irodalmi anyagot gyűjtötte össze, hanem minden egyes oldalát gondosan át is nézte. Sajnos eltávozott e világból, mielőtt befejezhettem volna az utolsó simításokat.” KOLLER, Josephus, *Prolegomena in historiam episcopatus Quinqueecclesiarum*, Posonii, Landerer, 1804. A latin és olasz nyelvű idézeteket itt és a továbbiakban saját fordításban közlöm.

⁴ KOLLER, Josephus, *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum*, I–VII., Posonii–Pestini, Landerer, 1782–1812. A sorozatot bevezető kötet: KOLLER, *Prolegomena* 1804, i. m.

⁵ A bejövő levelek szálas anyagként összegyűjtve találhatók meg a Pécsi Egyházmegyei Levéltárban (a továbbiakban: PEL): I. 1. a. 1. 1751–1776. Litterae privatae Georgii Klimó. A kimenő leveleket időrendben protocollumokba másolták és kötötték be: PEL I. 1. c. További Klimó-leveleket találunk a Klimó-könyvtár kéziratai között: Pécsi Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztálya, Klimó Könyvtár és Egyetemtörténeti Gyűjtemény, a továbbiakban: PEKT-TGYO-KKEGY 67037, 67041, 67051. Koller József levelei: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, a továbbiakban OSZK Kt., Quart. Lat. 1511/1–2; Quart. Lat. 1507; Quart. Ital. 33. (Giuseppe Garampi levelei Kollernek); PEKT-TGYO-KKEGY 67038, 67042, 67043, 67052.

⁶ ENTZ Géza, *Klimó György mint Janus Pannonius-kutató = Regnum*, 4(1940–1941), 4, 303–313.

tásához kapcsolódnak, ezek jegyzetek és kísérő tanulmány nélkül jelentek meg.⁷ A Klimo-levelezés feltárásával újabb források kerültek elő, amelyek a Janus-vers ügyében íródtak. Az eddig ismeretlen levéltári anyag és a kutatók által korábban közölt levelek együttes értelmezésével megtudjuk, hogyan szerzett tudomást Klimó egy itáliai levéltárakban rejtőző Janus-versről, kik segítették ennek lemásoltatásában és Pécsre küldésében.

Janus Pannonius 18. századi hazai recepcióját egy humanista költők verseit tartalmazó gyűjteményes kötet, írói lexikonok szócikkai, a piarista Conradi Norbert 1754. évi Janus-kiadása, majd a század végén Teleki Sámuel kritikai kiadása és Koller József Janus-kötete jelentik. Teleki és Koller munkájának idején sokasodott meg a hazai tudósok levelezésében a pécsi humanista költő nevének említése, a történétírók és gyűjtők a birtokukban lévő oklevelekből és egyéb másolatokból küldték el Klimóéknak, illetve Telekinek és tudós titkárának, Cornides Dánielnek a Janusra vonatkozó adatokat.⁸

Klimót Teleki indította el a Janus-kéziratok kutatásában. 1763 szeptemberében kereste fel, levelének kezdő soraiból kiderül, hogy hozzá is eljutott a pécsi püspök mecenatúrájának híre: „Mivel barátaimtól megtudtam, hogy Ön nagyra becsüli az irodalmat, a tudományt és annak művelőit, nincs kétségem afelől, hogy buzgóságom ezeken a területeken Önből is tetszést fog kiváltani. Sőt, biztos vagyok benne, hogy az Ön támogatásával munkám, amelyet hazánk történelmének érdekében vállaltam, [...] segítséget fog kapni. Bizony, fáj nekem, hogy [...] olyan kevesen jelentek meg Magyarországon Önhöz hasonlóak, akik valóban megbecsülik és értékelik a tudományt és a tudósokat.”⁹

Majd tájékoztatja Klimót Janus-kiadásának tervéről, hangsúlyozza annak fontosságát, mivel a költő életéről és műveiről még hiányosak voltak az ismeretek: „[...] a pannóniaiak között is voltak jeles elmék és kiváló műveltségű férfiak, akik még halálukban is megőrizték volna nemzetünk dicsőségét, ha emléküket nem temetik el velük együtt. Köztük joggal tulajdonítunk első helyet Janus Pannoniusnak, aki a legdicsőbb magyar király, Corvin Mátyás alatt a pécsi püspökséget viselte. Bár rendelkezünk műveinek különböző kiadásával, születéséről, életéről, tanulmányairól még mindig nem tudunk. Amit Czvittinger *Specimen Hungariae literatae* című művében, Bonfini IV. dekádjában, Pierius Valerianus a *De litteratorum infelicitate* című könyvében, Zsámboky Janus verseinek kiadásában tanítottak nekünk a mi Janusunkról, az túl kevés, és ezeket a tanulmányokat nem végezték el olyan szorgalommal, hogy ennél többet ne kívánhatnánk. Mivel azonban műveinek egy új kiadása készül nagyon megbízható kéziratokból, arra a fel-

⁷ PETROVICH Ede, *Klimo püspök levelezéséből* = *Magyar Könyvszemle*, 91(1975), 305–308; PETROVICH Ede, *A 200 éves Klimó könyvtár történetéhez* = *Magyar Könyvszemle*, 90(1974), 315–325, 324–325.

⁸ SZELESTEI N. László, *Adatok Janus Pannonius 18. századi ismeretéhez* = *Uő, Eszmék és arcok a 18. századi Magyarországról*, Bp., Universitas, 2010, 144–155.

⁹ Teleki Sámuel Klimó Györgynek, Bécs, 1763. szeptember 27. PEL I. c. 81. 317–318.

adatra vállalkoztam, hogy e szerző életét és sorsát is a megérdemelt szorgalommal ismertessem. [...].”¹⁰

Teleki a pécsi levéltárban található forrásokról érdeklődik, amelyek hozzájárulhatnak Janus életének bemutatásához. Ezekről másolatokat vagy legalább egy mutató megküldését kéri, hogy átiratot készíthessenek róluk. Klimó postafordul-tával válaszolt, kifejtette, hogy bár örömmel fogadja Teleki kutatását, nem tud segíteni a források gyűjtésében, mert a török uralom alatt sok kár érte a levéltárat, számos irat elpusztult. A levélből kiderül, Klimó hogyan határozza meg magát, mint az irodalom művelője: bár nagy erőfeszítéseket tesz, hogy hozzájáruljon az irodalom ügyének előmozdításához, munkája haszna korlátozott, mert az őt körülvevő teendők nem teszik lehetővé, hogy annyi időt szenteljen e törekvéseinek, amennyit szeretne. Így mecénásként támogatja az irodalmárokat és a tudósokat. Beszámolt Telekinek kutatói igyekezetéről, miszerint a főúrhoz hasonló gondolat – a múlt megismerése – inspirálta, amikor a pécsi püspökök történetét össze akarta állítani. Ugyanakkor minden, a kutatásba fektetett állhatatossága ellenére nem sikerült előrelépnie a munkában, mert nem áll rendelkezésre elegendő forrás.¹¹

Klimó és Teleki levelezése itt, az egymással megosztható források hiányában be is fejeződött volna, azonban néhány hónap múlva a főúr újabb levelet küldött Pécsre.¹² Továbbította a püspöknek két Janus Pannonius-kézirat jelzetét, az egyik a firenzei Laurenziana, a másik a milánói Ambrosiana könyvtárban található Abraham Gronovius leideni filológus és könyvtáros tájékoztatása szerint. Klimó segítségét kéri ezek beszerzésében, hogy teljesebb legyen a kiadása. Teleki, ha nem is szerzett tudomást Klimó itáliai kapcsolathálójáról, feltételezhette a püspök ismeretségeit, mivel a korszak katolikus főpapjainak környezetében meghatározó volt az olasz befolyás. Klimó 1763 körül több olasz személlyel kapcsolatban állt, főbb összeköttetései római ágense, Paolo Bernardo Giordani és a bécsi egyetem dogmatika professzora, Pietro Gazzaniga, akik a hivatalos hírek küldése mellett könyvek és kéziratok gyűjtésében segítettek.

Teleki már jelentős anyagot gyűjtött össze a versek variánsaiból, mind kézirat, mind nyomtatott példányokból, szerette volna az Itáliában őrzött kódexeket is tanulmányozni, hogy a költő egyetlen verse se maradjon ki. A főúr további, Janus életére vonatkozó adatokat közöl; Bonfini, valamint egy a gyulafehérvári székesegyházban található sírkő felirata szerint a költőt Pécsen temették el. Ezt a feltevést Teleki szerint pécsi kutatással lehetne tisztázni.¹³ A levél üdvözlő soraiból

¹⁰ *Uo.*

¹¹ Klimó Teleki Sámuelnek, Bécs, 1763. október 6. *Uo.*, 312. Közli: PETROVICH 1975, i. m. 305.

¹² Teleki Klimónak, Sárd, 1764. március 18. PEL I. 1. a. 1. 1764. Közli: PETROVICH 1974, i. m. 324–325.

¹³ Csak 1991-ben, a pécsi székesegyház renoválásakor sikerült tisztázni, hogy Janust valóban Pécsen temették el. Koller, a Janus püspökségét feldolgozó munkájában utal azokra az információkra, amelyek Teleki ezen leveléből származnak: az egyik passzusban megjegyzi, hogy Janus vérségi vonala a Garázda családhoz vezethető vissza, amellyel a Teleki család rokonságban áll. KOLLER, *Historia Episcopatus Quinqueecclesarium*, IV., Posonii, Landerer, 1796, 28. A továbbiakban: KOLLER IV.

kiderül, hogy a püspök és Teleki a két levélváltás között személyesen találkoztak Pozsonyban, ekkor volt lehetőségük megvitatni kutatásaikat, amelyek kiegészítették egymást.¹⁴ Klimó a püspökség történetének részeként Janus életrajzát szeretne volna összeállítani, Teleki pedig a költő verseinek minél teljesebb kiadását tervezte közreadni. Ez a közös cél és érdeklődés motiválta Klimót, amikor – nem elfeledkezve Teleki kéréséről – arra kérte Kollert, hogy itáliai útja során másolja le a milánói és a firenzei kéziratokat.

Kutatás az itáliai levéltárakban: Koller József utazása

A szakirodalom Koller József itáliai útját ez idáig Brüstle József és Szinnyei József nyomán idézte.¹⁵ Koller és kísérői, Pietro Maria Gazzaniga és Dionisio Remedelli bécsi tanároknak az utazás során Klimóhoz címzett leveleiből teljesebb képet kaphatunk az út során szerzett élményeikről, tapasztalataikról, találkozásairól.¹⁶ Az úti jelentések között megtaláljuk a Janus-kézirat kereséséről szóló beszámolókat is.

Koller bécsi pártfogója, Gazzaniga javaslatára kérte a püspöktől 1766 áprilisában, hogy Itáliába utazhasson, ott megszerezhesse a teológiai doktorátust.¹⁷ Július 1-én vagy 2-án Klimó engedélyét megkapva Pozsonyból indultak Velencébe.¹⁸ Ott Koller az utazás meghosszabbítását kérte, hogy Rómában több időt tölthessen.¹⁹ Majd Padova, Vicenza, Verona és Brescia útvonalon Bergamóba mentek, ott várva meg a püspök válaszát. Klimó jóváhagyó levele nem érkezett meg, Koller augusztus 6-án már Firenzéből jelentkezett, beszámolva arról, hogy Gazzanigával elváltak útjaik Genovában, mert vezetője Remedelli atyával visszatért Milánóba.²⁰ Időközben Remedelli kapcsolatai révén elintézte, hogy Koller ünnepélyesen megkapja babérkoszorús diplomáját a pisai egyetemen. Koller Fi-

¹⁴ „[...] levelemben a legsúlyosabb kétségeimmel fordulok Önhöz, úgy vélem azonban, hogy nem kellene mentséget keresnem Ön előtt. Hiszen az Ön kivételes kedvessége, amellyel a jó irodalom minden kedvelőjét akarata szerint felkarolja, és amellyel tavaly a királyi városban fogadott, valamint az irodalmi ügyek tanulmányozásának előmozdítása iránti figyelemre méltó elkötelezettsége nem kíván meg semmiféle kétséget.” PETROVICH 1975, i. m. 324.

¹⁵ Lásd: BODA Miklós, *Koller József Itáliája* = *Uő, Itáliából Itáliába*, Pécs, Pro Pannónia, 130–131.

¹⁶ A levelek 1766. április 12. és 1767. október 31. között íródtak. Klimó bejövő levelei között, számozatlan lapokon találhatók meg: PEL I. 1. a. 1. 1766–1767.

¹⁷ „[...] kérem támogatását a következő elsődleges fontosságú ügyben: nevezetesen, hogy javasolni szíveskedjék, hogy Itáliában szerezzen teológiai diplomát. Bizonyos, hogy erre nagy szükségem van, mert különben felkészületlen leszek, és nem célszerű erőfeszítéseimet elfecsérelni. [...]” Koller Klimónak, Bécs, 1766. április 12. *Uo.*

¹⁸ Erről Koller április 25-én, május 13-án és június 19-én Bécsből írt leveleiben értesíti Klimót. *Uo.*

¹⁹ Koller Klimónak, Velence, 1766. július 12. *Uo.*

²⁰ Koller Klimónak, Firenze, 1766. augusztus 6. *Uo.*

renzében várta Klimó engedélyét az út folytatására, amennyiben nem kapja meg, akkor csatlakozik Gazzanigához.²¹ Koller tanácsalanságában, mivel nem kapott választ a püspöktől, visszament Gazzanigáékhoz Milánóba. Innen küldi következő levelét, amelyben leírja, hogy előljárói biztatására Klimó válasza nélkül is elindul Rómába, mivel korábban maga a püspök biztatta erre. Visszatért Firenzébe, ott néhány napig még várakozott, bízva abban, hogy megérkezik hozzá Klimó levele.²² A milánói és a firenzei napok alatt volt lehetősége a Janus-kéziratokkal foglalkozni. Az utazás elsődleges célja Koller doktorátusának megszerzése volt, de az észak-itáliai tartózkodás miatt a püspök valószínűleg arra kérte Kollert, hogy ha lehetősége adódik, igyekezzen beszerezni a kéziratokat is. Kollert Milánóban bevezették Karl Joseph von Firmian gróf²³ társaságába, útban Milánóból Firenze felé így számolt be a püspöknek élményeiről: „Hosszadalmas lenne elmesélni azokat a kitüntetések, amelyeket Gazzaniga atya milánói társaságában kaptam. Öexcellenciája Firmian gróf kétszer is megtisztelt azzal, hogy jelen lehettem az asztalánál, és ezalatt dicsekedett régi barátságával Excellenciáddal, és emiatt különös jóindulatot tanúsított irántam. Bízom benne, hogy Janus Pannonius művét, amely az Ambrosiana Könyvtárban van, előbb-utóbb megkapjuk, a másik, Firenzében lévő művéről pedig gondoskodom, amikor oda megyek.”²⁴

Koller Firenzében Antoniotto Botta Adornótól, a Toszkan Nagyhercegség első miniszterétől kap engedélyt, hogy lemásolja a Biblioteca Laurenziana Janus-kéz-

²¹ „[...] Gazzaniga atya arra utasított, hogy ha Firenzében levelet kapok Excellenciádtól, amelyben ellenzi római utazásomat, ne menjek tovább, hanem térjek vissza hozzá. Ha azonban az ellenkezője történne, megígérte, hogy ellát engem rendünk generális atyjához és másokhoz intézett levelekkel, amelyek révén Excellenciád belátása szerint Rómában maradhatok, anélkül, hogy jelentős költségekbe kerülnek. [...]” Koller Klimónak, Firenze, 1766. augusztus 6. *Uo.*

²² Koller Klimónak, Milánó, 1766. augusztus 15. *Uo.* Koller tehát kétségek között folytatta útját, mivel nem lehetett biztos abban, hogy Klimó valóban jóváhagyta a hosszabbítást. Azonban csupán arról volt szó, hogy a püspök válaszelevelei nem érkeztek meg Bergamóba, pedig postaforrástól választott mind Gazzanigának, mind Kollernek, megadva az engedélyt: Klimó György Pietro Maria Gazzanigának, Pozsony, 1766. július 28. PEL I. c. 82. 208. A levélben a püspök köszönetet mond Koller kíséretéért: „Őszinte hálámat fejezem ki Önnek azért a kivételes gondoskodásért, amelyet az ifjú Koller iránt tanúsít, akinek egészsége, valamint tudományokban és tapasztalatokban való előrehaladása nagyon kedves számomra. Az egyik sem létezhet a másik nélkül; Önben az öreg Mentornak az ifjú Telemakhosról való gondoskodásának tökéletes tükörképét ismerem fel.” Kollert biztosítja arról, hogy megfelelő szállást talált neki a római pálos atyáknál: Klimó Kollernek, Pozsony, 1766. augusztus 7. *Uo.*, 207.

²³ Karl Joseph von Firmian (1716–1782) osztrák főúr, akit Lombardia megbízott miniszterévé választottak, pártfogolta az irodalmat és a művészeteket, jelentős könyv- és festménygyűjteményt hagyott hátra. BONNAZZA, Marcello, *Dai „buoni studi” al „buon governo”. La parabola di Carlo Firmian, plenipotenziario trentino a Milano = Trentini nell’Europa dei Lumi: Firmian, Martini, Pilati, Barbacovi*, a cura di NEQUIRITO, Mauro, Trento, Comune di Trento, 2002, 9–25. A neve először 1762-ben bukkan fel a Klimó-levelezésben, amikor a püspök megköszöni és viszonzza az akkor Milánóban tartózkodó Paolo Bernardo Giordani ágensén keresztül a Firmiantól kapott üdvözlöt. Klimó Giordaninak, Pozsony, 1762. október 22. PEL I. 1. c. 81. 202.

²⁴ Koller Klimónak, A Ticino partján, 1766. augusztus 16. PEL I. 1. a. 1. 1766.

iratát, valamint további kapcsolódó iratokat.²⁵ Itt azonban megszakad Koller híradása a Teleki által javasolt anyag beszerzéséről. Itáliai Janus-kutatásairól a *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum* IV. kötetében olvashatunk.²⁶ Milánóban a kért kéziratot nem találták meg, de Koller megkérte az Ambrosiana könyvtárosát, Baldassare Oltrocchit, hogy a későbbiekben gyűjtsön Janus Pannoniusra vonatkozó anyagot. Koller Firenzében a kézirat olvashatatlansága miatt nem jutott előre, csak a címet és néhány sort tud lemásolni; a munka során segítői Angelo Maria Bandini, a könyvtár vezetője és Tommaso Peroli, firenzei domonkos szerzetes. Rómában végül egy évet töltött, ez idő alatt Giuseppe Garampi, a Vatikáni Levéltár prefektusa mellett másik pártfogója Tommaso Maria Mamachi domonkos szerzetes, a Santa Maria sopra Minerva rendházban működő Casanatense könyvtár prefektusa.²⁷ Római Janus-kutatásairól nem tudunk, egyetlen ismert, Rómából küldött levelében olvasmányairól és oklevelek tanulmányozásáról számol be.²⁸

Janus-versek Észak-Itália gyűjteményeiből: Baldassare Oltrocchi és Karl Joseph von Firmian gróf közreműködése

Baldassare Oltrocchi (1714–1797) 1746-tól a milánói Biblioteca Ambrosiana kötelékében dolgozott, 1767-ben nevezték ki a könyvtár vezetőjének. Több szövegkiadást adott közre, tudós könyvtárosként szívesen ajánlotta fel segítségét a hozzá fordulóknak.²⁹ Cornides Dániel, Teleki titkára is levelezett vele a Janus Pannonius-verset keresve. 1769-ben írta a magyar kutatónak: „Janus Pannonius Barbarushoz intézett verse soha nem volt irataink között [...]. Mindazonáltal, alaposabb vizsgálatot végzek, szorgalmasan utánajárok mindennek.”³⁰

Oltrocchi egy másik kódexben akadt Janus-versekre – az *Andreola-epitáfium* három epigrammájára és Guarino leányának, Liberának esküvőjére szerzett nász-

²⁵ „[...] Tegnap teljes engedélyt kaptam Botta marsall őexcellenciájától, hogy nemcsak Janus Pannoniusnak azt a kéziratát írjam át, amelyet találtam, hanem bármely másikat is, amely az utóbbi napokban foglalkoztatott. [...]”. Koller Klimónak, Firenze, 1766. szeptember 15. *Uo.*

²⁶ KOLLER IV., 18–19, 242–243.

²⁷ Koller a püspöktől a tanulmányút meghosszabbítását kérte: „Pisai doktorunk, aki talán belebolondult Róma nagyszerűségébe, nemrég kérvényt nyújtott be, hogy meghosszabbíthassa ottlétét a városban, és én szeptember huszonegyedikéig megadtam neki a haladékot, remélve, hogy kívánságunknak megfelelően visszatér. Klimó Gazzanigának, Pozsony, 1767. február 5. PEL I. 1. c. 82. 298. Koller tehát a püspök nagyvonalúságának köszönhetően egy teljes évet tölthetett Rómában, visszautazása 1767 októberére tehető, amikor Bécsbe érkezéséről üzen: Koller Klimónak, Bécs, 1767. október 31. PEL I. 1. a. 1. 1767.

²⁸ Koller Klimónak, Róma, 1766. november 19. *Uo.*

²⁹ CASTIGLIONI, Carlo, *I Prefetti della Biblioteca Ambrosiana (Notizie bio-bibliografiche)* = *Miscellanea Giovanni Galbati*, a cura di FUNAIOLI, Gino [et al.], II., Milano, U. Hoepli, 1951, 411–413.

³⁰ Oltrocchi Cornidesnek, Milánó, 1769. július 30. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, a továbbiakban MTA KIK Kt., Magyar Irodalom Levelezés 4r. 156.

énekre –, ezek egy félreértés miatt nem jutottak el Klimóékhoz. Végül az *Andreola-epitáfiumot* Teleki gróf kapta kézhez 1769-ben, és Cornides Dániel küldte el a másolatukat Pécsre.³¹ Oltrocchi az *Epithalamium in Liberam Guarinam, et Salomonem Sacratum* (Nászének Libera Guarina és Salomon de Sacrato esküvőjére) című verset is szeretne volna elküldeni Klimónak 1770-ben, de nem volt rá szükség, mert tudomásukra jutott, hogy azt már kiadta Johann Philipp Pareo *Delitiae poetarum Hungaricorum* című gyűjteményes kötetében.³²

1770-ben a püspök érdeklődése ismét a lappangó milánói Janus-kézirat felé fordult. Koller az utószó szerint ekkor zárta le a pécsi püspökség története negyedik kötetének kéziratát, így Klimóval közösen nagy erővel dolgozott azoknak a forrásoknak a megszerzésén, amelyek még hiányoztak.³³ Így merül fel újból a Milánóban sikertelenül keresett vers, amelynek ügyében Klimó Firmian grófnak írt. E leveléből tudjuk meg, hogy pontosan melyik verset keresik. A püspök arra kéri Firmiant, hogy küldje el neki Janus *Barbaro-epithalamiumát*, amely az Ambrosiana könyvtárban lehet.³⁴ Ezt megbízható forrásból tudja, illetve a *Bibliotheca Bibliothecarum manuscriptorum* című kiadványra hivatkozik, amelyben szerepel a vers leírása és milánói őrzési helye.³⁵ Klimó unokaöccsét, az ezredével Milánó környékén állomásozó Mondok Györgyöt bízta meg a másolat elkészíttetésével, a másoló kifizetésével és a csomag mielőbbi eljuttatásával – postán vagy személyesen – Pécsre.³⁶ A főpap levelére írt válaszokat Entz Géza és Petrovich Ede közléseiből ismerjük: a vers nem az Ambrosianában van, Angelo Maria Querini bíboros említi Francesco Barbaro levelei kiadásához készült bevezetőjében, lelőhelyeként egy Bresciában őrzött kódexet jelöl meg.³⁷ Firmian ígéri, hogy ha sikerül megtalálni a verset, eljuttatja a másolatot Pécsre.³⁸ Két hét múlva küldi a hírt Klimónak, hogy a Francesco Barbaróhoz címzett költemény a Querini által idézett kódexben van, tévedésből kerülhetett az Ambrosiana katalógusába. További szö-

³¹ KOLLER IV., 242. Koller nehezményezi, hogy Cornides jutott hozzá a versek másolatához, annak ellenére, hogy azok a pécsi püspök használatára készültek. Cornides állítja, nem tudott erről: Cornides Kollernek, Szeben, 1770. szeptember 26. (levélfogalmazvány) MTA KIK Kt. Magyar Irodalom Levelezés 4r 57/III. 100. Cornides megosztotta az Oltrocchi által lemásolt verseket a pécsiakkal, későbbi levelében ezt „emberi kötelességként” nevezte meg: Cornides Kollernek, Szeben, 1770. november 15. (levélfogalmazvány) *Uo.*, 105.

³² KOLLER IV., 243.

³³ *Uo.*, 521.

³⁴ Klimó Firmian grófhhoz, 1770. február 17. PEL I. 1. c. 84. 17–18. A levelet közli az eredeti, Milánóban található kézirat alapján: ENTZ 1940–1941, i. m. 309–310.

³⁵ MONTEAUCON, Bernardo de, *Bibliotheca Biobibliothecarum manuscriptorum*, Parisiis, apud Briasson, 1739, 517.

³⁶ Klimó kérése Mondokhoz a másolat ügyében: Pozsony, 1770. február 17. PEL I. 1. c. 84. 18.

³⁷ QUERINI, Angelo Maria, *Diatriba praeliminaris in duas partes divisa ad Francisci Barbari et aliorum ad ipsum epistolae ab anno Chr. MCCCCXXV ad an. MCCCCLIII* [...], Brixiae, Joannes Maria Rizzardi, 1741, 104.

³⁸ Firmian Klimónak, Milánó, 1770. március 27. PEKT-TGYO-KKEGY Ms. 507. 285–286. Közli: PETROVICH 1975, i. m. 306.

veghelyeket sorol fel humanista szerzők leveleiből és műveiből, ahol Janusról van szó, ezeknek a könyveknek a beszerzésében is felajánlja segítségét, ha azok a püspök könyvtárában nincsenek meg.³⁹ Klimo levelezésében nem találtam a Janusszal kapcsolatos irodalom beszerzésére vonatkozó adatot, de könyvtárának kötetei között fennmaradt néhány, a témát érintő könyv. Valószínűleg a Firmiannal való levélváltást követően vásárolta meg Querini Barbaro-levelezés kiadásának bevezető kötetét és az 1743-ban megjelent folytatását, amelyben a leveleket közli.⁴⁰ A Klimo Könyvtárhoz tartozik a Kanonoki Gyűjtemény, ebben található a *Delitiae Poetarum Hungaricorum* című gyűjteményes kötet és Janus Pannonius latin nyelven írt költeményeinek és epigrammáinak 1754-es budai kiadása. A könyvek Koller József tulajdonában lehettek, a történész mindkettőt említi a Janus püspökségét feldolgozó kötetben.⁴¹

A kézirat végül 1770 júniusában jut el Klimóhoz: „Nemrégiben unokaöcsém [...] azt írta nekem, hogy Janus Pannonius kiadatlan *ad Franciscum Barbarum* című verse egy bresciai kódexben van, és hűségesen lemásolta néhány másik kézirattal együtt, amelyet Excellenciád adott neki. [...] Ezúton értesítem unokaöcsémet, hogy az említett kéziratot a többivel együtt küldje el nekem.”⁴² A *Barbaro-epithalamiumot* Koller közölte a bresciai kézirat alapján a pécsi püspökség történetének IV. kötetében, amely 1796-ban jelent meg.⁴³ A Firmian által küldött másolathoz rövid ismertetés tartozik, amely elmondja a bresciai kódex történetét. Ezt használta fel Koller a versehez tartozó jegyzetben, amelyben a kézirat megtalálását, a kódex sajátosságait írja le.⁴⁴ Koller és Cornides levélváltásaiból kiderül, hogy Cornides tudomására jutott, hogy a pécsieknek sikerült megtalálniuk a tévesen milánói lelőhellyel jelölt verset. A kézirat mielőbbi kiadására biztatta Kollert: „Janus Pannoniusnak Franciscus Barbarushoz írt, még kiadatlan versét, amelyet megszerezteél, ha kiadod, azzal nemcsak a művelt, hanem a széles közönséget is megragadod.”⁴⁵

Teleki Janus-kötetét 1784-ben adták ki Utrechtben. Csakúgy, mint Kolleré, tartalmazza az Oltrocchitól beszerzett *Andreola-epitáfiumot*,⁴⁶ de a bresciai kó-

³⁹ Firmian Klimónak, Milánó, 1770. április 15. PEKT-TGYO-KKEGY Ms. 507. 287–288. A levél Milánóban található fogalmazványát közli: ENTZ 1940–1941, i. m. 310–312. Valószínű, hogy Firmian és Oltrocchi kapcsolatban voltak, és a tudós könyvtáros volt Firmian segítségére az adatok összegyűjtésében. ENTZ 1940–1941, i. m. 307.

⁴⁰ A kötet Klimó possessor-bejegyzésével maradt fenn. PEKT-TGYO-KKEGY, E.VI.1–2.

⁴¹ Lelőhely: *Uo.*, 63628, 63148.

⁴² Klimó Firmianhoz, Pécs, 1770. június 6. PEL I. 1. c. 84. 51. Közli: PETROVICH 1975, i. m. 306. Klimó ezzel egyidőben unokaöcsét is tájékoztatja a megbízásról: Klimó Mondoknak, Pécs, 1770. június 6. *Uo.*

⁴³ KOLLER IV., 227–239.

⁴⁴ Ld. ENTZ 1940–1941, i. m. 306.

⁴⁵ Cornides Kollernek, Szeben, 1770. szeptember 26. (levélfogalmazvány) MTA KIK Kt. Magyar Irodalom Levelezés 4r. 57/III.

⁴⁶ *Iani Pannonii, poetarum sui seculi facile principis [...] poemata, quae uspiam reperiri poterunt omnia [...]*, I, ed. Samuel Teleki, Alexander Kovásznai, Traiecti ad Rhenum, Bartholomaeus Wild, 1784, 639. KOLLER IV., 242–243.

dexben talált *Ad Franciscum Barbarum* nem jutott el hozzá, az nem szerepel benne. Később munkája harmadik, kiegészítő kötetében tervezte kiadni, azonban ez nem valósult meg.⁴⁷ Teleki és Koller többször egyeztettek, Cornides Dánielen és Dobai Székely Sámuelen keresztül küldtek adatokat egymásnak.⁴⁸ Koller megkapta az utrechti kiadást, és saját munkájának jegyzeteiben – mivel a főszöveg már régen készen volt – elismerően nyilatkozik róla, és adataival kiegészíti szövegét, egyes helyeken jelzi, hogy Dobaitól vagy Cornidestől származik a helyes olvasat vagy értelmezés.⁴⁹

Janus-kutatás a Klimó halálát követő években: Giuseppe Garampi részvétele

Klimó püspök halála után Koller folytatta a megkezdett munkát. Igyekezett összegyűjteni a Janusra vonatkozó, itáliai lelőhelyű forrásokat a kézirat tényleges lezárta előtt. A források és különböző adatok, szöveghelyek lemásoltatásában és megtalálásában Giuseppe Garampi volt segítségére. A szakirodalom szerint Garampi a magyarországi egyháziakkal való kapcsolathálója az 1760-as évek elején épült ki. Klimóval váltott legkorábbi levele 1767-ből maradt fenn, a kettejük közötti levelezés Koller hazaérkezése után indult meg.⁵⁰ Kollert valószínűleg a domonkos atyák mutatták be Garampinak Rómában. Koller *De sanctis ritibus et caeremoniis* című, olaszból latinra való fordításának Garampihoz intézett dedikációjában kiemeli a támogatást, amit Garampi nyújtott neki római tanulmányai alatt: „[...] Tíz évvel ezelőtt, amikor teológiai tanulmányaimat otthon befejeztem, és Rómában tanultam püspököm költségén, Ön nagylelkűen segített engem. [...] amint észrevette a tudásban való előrehaladás iránti vágyamat, azonnal befogadott, és nemcsak oktatott, hanem teljes hozzáférést biztosított hatalmas és kitűnő könyvtárához is, amely akkoriban közel húszezer kötetet számlált. Mindent megtett, hogy segítsen nekem, hogy bármilyen könyvet átvihessek a lakóhelyemre.”⁵¹ Garampi részt vállalt több magyarországi főpap könyvtárának gyarapításában, közülük kettejükhez fűzte szoros barátság: Klimóhoz és Eszterházy Károly pécsi

⁴⁷ Teleki Sámuel és a Teleki-Téka, s. a. r. Déé Nagy Anikó, Bp., Kriterion, 1976, 43–44.

⁴⁸ Dobai Székely Sámuel és Koller József levelezése, sajtó alá rend., bev. és jegyzetek Hencz Enikő, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2016, 2. és 29. sz. forrásközlések.

⁴⁹ Koller és Teleki kiadásairól lásd még: *Iani Pannonii Opera quae manserunt omnia*, Vol. I, Epigrammata, Fasc. 1, Textus, edidit, praefatus est et apparatu critico instruxit Iulius MAYER, similia addidit Ladislaus TÖRÖK, Bp., Balassi, 2006, 28–31.

⁵⁰ FEJÉRDY András, Soós István, *Klimó György és Giuseppe Garampi = Klimó György püspök és kora – Egyház, művelődés, kultúra a 18. században*, szerk. Pohánka Éva, Szilágyi Mariann, Pécs, Pécsi Egyetemi Könyvtár, 2011, 125–141, 128.

⁵¹ GERVASIO, Francesco, *Instuctio de sacris ritibus et coereemonis*, latine reddita Josepho KOLLER, Quinque-Ecclesiis, Typ. Engel, 1775.

püspökhöz.⁵² Klimo több levelet váltott Garampival, azonban a kettejük közötti információcsere gyakran Kollerén keresztül valósult meg. Garampi figyelemmel kísérte Koller munkáját, a püspök halála után megszakítás nélkül folytatódott levelezésük. Garampi 1776–1785 között mint bécsi nuncius működött, 1785-ben tért vissza Itáliába.

Garampi és Koller levélváltásaiban 1780–1785 között válik gyakorivá a Janus életrajzát vagy műveit érintő dokumentumok említése.⁵³ Koller történeti munkájának jegyzeteiben jelöli, hogy kitől kapta meg vagy szerzett tudomást az adott adatról vagy szövegről. A Garampi leveleiben szereplő fontosabb forrásokat és adatokat mind beillesztette munkájába, a nuncius nevének feltüntetésével.

Koller 1780-ban Angelo Colocci reneszánsz humanista írásait kereste Janusról, ehhez Garampi segítségét kérve.⁵⁴ A nuncius nem találta a bécsi könyvtárakban Colocci műveit, azok a Vatikáni Levéltárban voltak, azonban közölt Koller számára addig ismeretlen szöveghelyeket, amelyekben feltűnik Janus Pannonius. Például említi Bernard Adelmann egyik Ioannes Reuchlinhez írt levelét, amelyben azt írja, hogy úgy tudja, Janus verses formában az egész *Iliászt* lefordította. Koller mielőtt beépítette munkájába a Garampi által küldött adatokat, igyekezett azokat ellenőrizni, és jelezte, ha adott információra nincs bizonyíték, ahogy a Homérosz-fordítás esetében is tette.⁵⁵ Koller a Kaprinai István kiadásában megjelent Colocci-féle Janus-életrajz alapján kerestette az itáliai humanista szerző írásait, mivel nem volt meggyőződve arról, hogy a Kaprinai által közölt szöveg valóban Colocci munkája. A kérdés tisztázása nem sikerült, Garampi akkoriban Bécsben élt, távol a Vatikáni Levéltártól, ahol Colocci írásait őrizték.⁵⁶

A nuncius 1781 januárjában hívta fel Koller figyelmét két meghatározó forrásra, Roberto degli Orsi két Janushoz címzett költeményére és Janus Sigismondo Malatestáról írt epigrammájára, amely a 2847. számú vatikáni kódexben található.⁵⁷ Orsi elégiáját és epigrammáját a római Biblioteca Angelicában őrizték, Garampi a másolatokat még ez év júniusában elküldte Pécsre.⁵⁸ A Vatikáni Levéltárban őrzött kódex vizsgálatára 1783-ban került sor, ehhez Garampi utódja, Gaetano Marini levéltáros segítségét kérte. A jelölt kódex több Janus-verset tartalmaz, közülük két, Malatesta ellen írott epigramma másolatát Garampi levélben juttatja

⁵² *Giuseppe Garampi és az egri Eszterházy-könyvtár gyarapítása, 1776–1790 (Dokumentumok)*, közli Fejérdy András, Soós István, Bp., HUN-REN BTK–Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum Kiadója, 2023, 15.

⁵³ Garampi Kollernek küldött levelei: OSZK Kt. Quart. Ital. 33. I–VI.

⁵⁴ Garampi Kollernek, Bécs, 1780. szeptember 1., 3. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. III. 78r., 80r.

⁵⁵ KOLLER IV., 23.

⁵⁶ Garampi Kollernek, Bécs, 1780. szeptember 11. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. III. 82r. Colocci szerzőségéről ld. KOLLER IV., 29. A szerzőséget bizonyítja: HUSZTI József, *Janus Pannonius*, Pécs, Janus Pannonius-Társaság, 1931, 299–300.

⁵⁷ Garampi Kollernek, Bécs, 1781. január 5. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. IV. 1r–1v.

⁵⁸ Garampi Kollernek, Bécs, 1781. május 18. *Uo.*, 48r. A versek másolata: OSZK Kt. Quart. Ital. 33. VI. 100r–101v. Kiadásuk: KOLLER IV., 243–246. Koller egy másik, Janusnak címzett verset is Garampi segítségével kapott meg a klosterneuburgi kolostorból: KOLLER IV., 246.

el Kollernek. Ugyanitt értesíti, hogy az 5131. számú vatikáni kódexben van Janus Paola Barbaro Giacomo Balbival kötött házasságára írott, *Cognatum pridem* kezdetű költeménye.⁵⁹ Ez az *ad Franciscum Barbarum* című dicsőítő költemény részeként a bresciai kódexben is ott volt, így Koller ennek a másolatát már megkapta. A 2847-es kódex tartalmának áttekintéséhez Garampi segítséget nyújtott. Arra kérte Kollert, hogy a birtokában lévő Janus-versekről készítsen egy betűrendes listát, hogy a levéltár másolója könnyen össze tudja azt nézni a kódexbe jegyzett sorokkal, és így, az addig ismeretlen verseket lemásoltathassák. Garampi néhány hét múlva értesítette arról, hogy a listát eljuttatta a levéltárnak.⁶⁰ Ezt követően csak 1785-ben, Garampi Itáliába való visszatérésének évében kerül szóba a kódex, ekkor Garampi azt írja Kollernek, Rómába megy Janus kiadatlan verseiért.⁶¹ Később a kódex verseiről nem esik köztük szó. Koller munkájába nem illesztette be a két Malatesta-epigrammát – valószínűleg a másolótól érkező kéziratra várt –, azonban létezésükre és a 2847-es vatikáni kódexre felhívta a figyelmet: „Garampi püspöktől tudtam meg, hogy létezik egy vers a mi Janusunktól Malatesta Zsigmondról a 2847-es számú, 16. századi vatikáni kódexben, amely még nem látott napvilágot. Ha reményeim szerint megszerzem, nem mulasztom el, hogy e történet következő kötetének valamelyikében nyilvánosságra hozzam.”⁶²

Garampi folyamatosan szolgáltatott Janus forrásaihoz felhasználható adalékokat. Felhívta Koller figyelmét a Laurenziana katalógusának harmadik kötetére, amelyben több Janus-verset írt össze a szerkesztő, Angelo Maria Bandini. Ez a jegyzék megvolt a budai könyvtárban is, ott Koller könnyen tanulmányozhatta.⁶³ Jelezte Kollernek Girolamo Tiraboschi irodalomtörténete nyomán Francesco Arsilli egy carmenjének pontos helyét, amelyben megemlíti Janus Pannoniust.⁶⁴ Azt is felvetette, hogy a luxemburgi *Journal historique et litterarie* újságírói az 1782. május 15-i számban feltűntették az enciklopedisták egy hibáját, miszerint Janus Pannonius bemutatásánál nem vették figyelembe, hogy *Cinquechiese* (Pécs) egy város neve.⁶⁵ Tudósított a *Guarino-panegyricus* 1513-as bolognai kiadásáról, amelyet Maghi Sebestyén jelentetett meg. A nyomtatványhoz tartozik a Szatmári György pécsi püspökhöz címzett ajánlólevél, amelynek jelentősége újszerű Janus-értékelésében van. Garampi ígerte a szöveg Pécsre való elküldését.⁶⁶

⁵⁹ Garampi Kollernek, Bécs, 1783. május 20. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. V. 25r–26r. A *Cum Malatestaeos* és az *Urbis Ariminea* kezdetű epigrammákat másolja a levélbe.

⁶⁰ Garampi Kollernek, Bécs, 1783. június 3. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. V. 29r. és Baden, 1783. július 11. *Uo.*, 31r.

⁶¹ Garampi Kollernek, Bécs, 1785. január 2. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. VI. 3r–v.

⁶² KOLLER IV., 22.

⁶³ Garampi Kollernek, Bécs, 1781. június 11. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. IV. 54r.

⁶⁴ Garampi Kollernek, Bécs, 1781. július 17. *Uo.*, 60r–61r.

⁶⁵ Garampi Kollernek, Bécs, 1783. április 19. OSZK Kt. Quart. Ital. 33. V. 21r.

⁶⁶ Garampi Kollernek, Baden, 1783. július 30.; Bécs, 1783. szeptember 17. és október 3. *Uo.*, 33r., 37r., 39r.

Összegzés

Klimóék Janus munkáinak teljes kiadását nem készítették el. A püspök irányításával és közreműködésével a Koller József és olasz segítői által feltárt anyag a *Historia Episcopatus Quinqueecclesarium* IV. kötetébe épült be, amely Janus püspökségét és munkásságát dolgozza fel. Teleki László adta ki Janus összes költeményeit, amelynek kiadása a pécsi munkával egy időben készült. A két vállalkozás jellege különböző, ugyanakkor mindkettőnek a forrásgyűjtés volt az alapköve. Klimónak és Kollernek, mint katolikus kutatóknak nagy előnyük volt, hogy az Itáliában őrzött, egyházi gyűjteményekben lévő anyaghoz könnyebben hozzáfértek, megvolt a kapcsolathálójuk, amely segítségével elérték az illetékeseket. Erre Teleki is utalt kiadásában, miután megemlítette azokat a Janus-verseket, amiket hiába keresett: „[...] Mivel azonban nem volt lehetőségünk a leghíresebb olasz könyvtárakban kutatni, reméljük, hogy olvasóink elfogadják a bocsánatkéréseinket, ha valahol Itáliában található olyan Janus Pannonius írás, ami egyetlen kiadásban sem szerepel, ideértve a mi saját kiadásunkat is.”⁶⁷

Klimo püspök az itáliai egyháziakkal való kapcsolatait nemcsak hivatali ügyeinek intézése céljából ápolta. Kapcsolathálójában kiemelkedő számmal szerepelnek Bécsben és Itália-szerte élő történészek, tanárok, teológusok, akikkel hosszabb, szoros tudományos kapcsolatot épített ki. Hozzájárulásuk nélkülözhetetlen volt Klimó kulturális terveinek – az egyházmegye történetének megírása és nyilvános könyvtár létrehozása – megvalósításához. Az itáliai személyek szerepvállalásának fontosságát mutatja a püspök és pártfogoltja, Koller József kutatása a Janus Pannoniust érintő források ügyében. Itáliai levelezőpartnereik számos olyan adatot közöltek velük a magyar humanistáról, amelyekről az országban ők szereztek először tudomást. Janus nemcsak az egyházmegye történetének kontextusában érdekelte őket, személyének irodalmi jelentősége is előtérbe kerül. A források gyűjtésénél az egyik elsődleges szempont volt azoknak az adatoknak a számbavétele, amelyek igazolják Janus jelentőségét az európai humanista irodalomban.

Dóbék, Ágnes

Exploring Janus Pannonius in Italian Collections: Research by Bishop György Klimo of Pécs and Historian József Koller

An essential aspect of the patronage of Bishop György Klimo, Bishop of Pécs (1751–1777), was his support for the preparation and publication of historical works. He placed special emphasis on documenting the history of his diocese by researching and organizing sources. He assigned this task to his protégé, József Koller. The work is completed and part IV of the eight-volume series focuses on the bishopric of Pécs of the humanist poet Janus Pannonius (1434–1472), delving into both his ecclesiastical role and his literary contributions.

⁶⁷ TELEKI 1784, i. m. 335–336.

Some of the source materials cited and published in the book originate from Italian libraries and archives. The acquisition of these manuscripts is divided into two phases: some were researched under Klimo's direction, and this work continued after the bishop's death when Koller collected the still missing material with the assistance of the nuncio in Vienna, Giuseppe Garampi.

Klimo's extensive network in Italy played a pivotal role in the research, with the help of which the sources kept in Italian archives were sent to Pécs. Through the correspondence of Klimo and Koller, we gain insight into the various stages and methodologies employed in the collection of these sources, as well as the complex network of contacts involved. By analyzing previously unknown archival materials and letters, we uncover the process by which Klimo discovered a hidden Janus Pannonius poem in an Italian archive, the individuals who assisted him copy and send it to Pécs, the significance of Koller's journey to Italy in sourcing materials, and how the work continued after the bishop's death.

Keywords: 18th century, Janus Pannonius, historical research, bishop György, source acquisition, Italian archives.